

Vill du?

LÄRARMATERIAL

LEKTION 1: SEXUALBROTT & LAGEN

MÅLGRUPP: GYMNASIET

LÄRANDEMÅL

- Utveckla förmågan att använda en historisk referensram om frågor förknippade med sexualitet, samt resonera kring orsaker till och konsekvenser av förändringar över tid i olika perspektiv (Hi).
- Utveckla kunskaper om de sexuella rättigheterna utifrån olika tolkningar och perspektiv, samt utveckla kunskaper om historiska förutsättnings betydelse för sociala förhållanden och för individer. Dessutom att analysera frågor om sexualitet och juridik med hjälp av samhällsvetenskapliga metoder (Sh).
- Förmåga att läsa, arbeta med, reflektera över och kritiskt granska texter samt producera egna texter med utgångspunkt i det lästa (Sv).

INLEDNING, UPPLÄGG OCH FÖRBEREDELSE

För att kunna se samband som orsaker till och konsekvenser av samhällsförändringar så hjälper det att ha en kronologi bland händelserna. Det underlättar för att se orsakssamband mellan händelser och också eventuella samband med någon annan avgörande händelse i samma tidsperiod (till exempel upplysningen eller demokratins genombrott).

Låt eleverna läsa bakgrundstexten eller berätta om lagstiftning utifrån bakgrunden i bilaga 1. Läs länkarna Tidslinje över sexualbrottslagstiftningen i Sverige och några andra av länkarna i länksamlingen i bilaga 2.

GENOMFÖRANDE

- 1 Inled med att berätta om syftet med lektionen.
- 2 Genomför gärna uppgiften i grupper om tre till fyra elever. Det går också att göra uppgiften individuellt men då missar man poängen med att samtala om vilka händelser som är viktiga och varför.
- 3 Låt eleverna göra ett urval av fem händelser som de tycker är särskilt viktiga inom sexualbrottens historia, kanske de händelser som haft stor betydelse för samhället och individer. Utgå från bakgrunden och länkarna, samt möjligen eget sökande.
- 4 Eleverna sätter in händelserna på en tidslinje (eventuellt förberedd av dig för att spara tid).
- 5 Eleverna skriver något kort reflekterande om respektive händelse på tidslinjen eller på annat ställe.
- 6 Eleverna visar och resonerar om något samband mellan en händelse och någon annan samhällsprocess.
- 7 Slutligen får eleverna redovisa resultaten genom att hänga upp tidslinjerna runt om i klassrummet. Be respektive par presentera sitt urval och sitt resonemang om samband.

Vill du?

LÄRARMATERIAL

LEKTION 2: SEXUALBROTT & LAGEN

MÅLGRUPP: GYMNASIET

LÄRANDEMÅL

- Utveckla förmågan att använda en historisk referensram om frågor förknippade med sexualitet, samt resonera kring orsaker till och konsekvenser av förändringar över tid i olika perspektiv (Hi).
- Utveckla kunskaper om de sexuella rättigheterna utifrån olika tolkningar och perspektiv, samt utveckla kunskaper om historiska förutsättnings betydelse för sociala förhållanden och för individer. Dessutom att analysera frågor om sexualitet och juridik med hjälp av samhällsvetenskapliga metoder (Sh).
- Förmåga att läsa, arbeta med, reflektera över och kritiskt granska texter samt producera egna texter med utgångspunkt i det lästa (Sv).
- Förmåga att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikations-situationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal och diskussioner (Sv).

INLEDNING, UPPLÄGG OCH FÖRBEREDELSE

Café-metoden är en metod som uppmuntrar en större grupp deltagare att delta i diskussioner på ett avslappnat sätt. Den ger också eleverna möjligheten att diskutera flera frågeställningar på ett strukturerat sätt, och är en metod som i hög grad aktiverar alla elever.

Låt eleverna läsa bakgrundstexten eller berätta om lagstiftning utifrån bakgrunden i Bilaga 1. Läs länkarna Tidslinje över sexualitet i Sverige, Historiskt om sexualitet och vissa sexualbrott och gärna några av de andra länkarna i länksamlingen. Titta eventuellt även på några av de filmer som ingår i Vill du?

GENOMFÖRANDE

- 1 Ta del av beskrivningen av Café-metoden i Bilaga 3.
- 2 Välj ut fem eller sex frågeställningar som har stor chans att ge både aktivitet och kvalitet i samtalen, alternativt kom på egna frågeställningar eller använd frågeställningarna som hänger samman med filmerna:

- Varför finns lagar om sexualbrott?
- Vad är viktigast med dessa lagar?
- Hur har lagarna ändrats över tid?
- Vilka syften har lagarna? Fanns andra syften tidigare?
- Vilka regler finns framför allt för att skydda individen? Nu och tidigare?
- Vilka regler finns för att skydda samhället? Nu och tidigare?
- Vilka olika faktorer har påverkat hur lagar om sexualbrott ser ut?
- Vilka förändringar i samhället tror du har lett till förändringar inom dessa lagar? Teknologi? Värderingar? Idéer? Kunskap? Annat?
- Vilka förändringar tror du mer kommer att ske i framtiden inom lagar om sexualbrott? Varför?
- Vilka kan konsekvenserna bli av att man ändrar definitionen av ett brott (som gjordes med våldtäkt 2005)?
- Hur påverkar detta möjligheterna att jämföra våldtäkt länder emellan?
- Ska sexuella övergrepp på nätet dömas på samma sätt som övriga övergrepp?

FILMFRÅGESTÄLLNINGAR

Sexualbrottslagstiftning bygger på en grundsyn på sex som ömsesidigt och mellan samtyckande personer.

- Vad menas med samtycke och ömsesidighet?
- Ge exempel på när du ser samtycke och ömsesidighet i filmerna.
- Ge exempel på när du inte ser samtycke och ömsesidighet i filmerna.

3 Genomför lektionen enligt Café-metoden. Inled med presentation av lektionens syfte och avsluta gärna med en exit ticket.

BILAGA 1 – BAKGRUND

Behövs lagar om sex eller är det något privat som varje person själv ska bestämma över? Det finns kanske olika syn på det men något som är tydligt är att samhällets lagar, regler och normer i alla tider har styrt folks sexuella liv. Lagarna sätter ramar för sexualiteten och kan bland annat ge svar på frågor som:

- Hur gammal måste den person som vill ha sex vara?
- Får folk ha sex på vilket sätt som helst?
- Vad händer om någon tvingar en annan person till sex?
- Hur ser domstolarna på virtuellt sex jämfört med sex IRL?

Syftet med lagstiftningen är oftast att skydda individer, speciellt barn och unga. Det kan också finnas andra syften – till exempel att uppnå något som är önskvärt för hela samhället som att effektivisera tid eller pengar. Lagens syfte är viktigt för domstolarna eftersom de alltid måste tolka lagarna när de dömer. Det är nämligen omöjligt att klämma in alla tänkbara scenarion i en lagbok. Syftet med en viss lag brukar finnas i förarbeten till lagen, men mer om det senare.

SEXUALBROTT

Brottsbalkens sjätte kapitel handlar om sexualbrott och innefattar bland annat: våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt övergrepp mot barn, sex med avkomling eller syskon (incest), utnyttjande av barn för sexuell posering, sexuellt ofredande och köp av sexuella tjänster. Straffen för sexualbrotten ligger i spannet tio års fängelse för grov våldtäkt till böter för exempelvis vissa former av sexköp.

Samhället gör stor skillnad på barn (15 eller 18 år) och vuxna i sexualbrottslagstiftningen. Exempelvis krävs inget som helst våld för att en person ska dömas till våldtäkt mot barn om någon har sex med en person under 15 års ålder (18 års ålder om det finns ett speciellt beroendeförhållande). Det spelar ingen roll om det sker frivilligt eller om den yngre har tagit initiativ. Syftet med lagen är att skydda barn från övergrepp.

FÖRARBETEN

Mycket av detaljerna kring hur lagar ska tolkas hittar man i förarbetena till lagarna. De består av texter, undersökningar och arbeten som regeringens

tjänstemän gjort innan lagförslaget – propositionen – läggs fram till riksdagen. Här hittar man exempelvis svar på frågan ”är det våldtäkt mot barn om en 16-åring har sex med en yngre flick- eller pojkvän på 14,5 år?” Svaret är nej, det finns en så kallad friskrivningsparagraf som gäller här, vilket gör att det inte är fråga om våldtäkt. Syftet med lagstiftningen har ju varit att skydda barn och unga från övergrepp inte att försvåra för unga människor att upptäcka sexualiteten.

DEFINITION AV BROTT

Vad som faktiskt utgör ett brott är inte likadant över tid eller i olika länder. Ett exempel på detta är våldtäkt. Tidigare krävdes samlag för att en domstol skulle döma för våldtäkt, men sedan 2005 ses också ”... en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag...” som grund för våldtäkt. Det är också våldtäkt om personen är satt i hjälplöst tillstånd (till exempel berusning, sömn eller liknande). Det krävs i princip inte något uttryckligt nej, utan situationen avgör om det är våldtäkt eller inte. Det betyder att Sverige har en bredare definition av våldtäkt än många andra länder. När definitionen av ett brott ändras som med våldtäkt 2005 så kan följande frågor bli aktuella:

- Vilka tänkbara konsekvenser kan komma av detta?
- Hur påverkar detta möjligheterna att jämföra våldtäkt länder emellan?

SEXUALBROTTENS HISTORIA

Sexualbrott har under lång tid varit föremål för lagstiftning. De tidigaste spåren av lagar som reglerade sexuella handlingar hittar vi till exempel i landskapslagarna. I Gutalagen från 1300-talet beskrivs exempelvis en lång rad olika bötesbelopp för att tafs på en kvinna på olika ställen på kroppen. Vad vi idag skulle kalla våldtäkt, sexuellt ofredande eller tvång – nämligen att ta en kvinna mellan benen – beskrivs som ”en dåres grepp”. Detta gav märkligt nog inte något juridiskt straff, men det sociala priset (utfrysning eller liknande) kanske var desto högre.

Vissa andra sexualbrott straffades desto hårdare. Mest allvarligt var brott mot Guds skapelse – blodskam (incest) och tidelag (djursex) – som under 16- och 1700-talen ledde till hundratals dödsdomar. I Alsnö stadga från 1280 beskrivs också hur våldtäkt bestraffades lika hårt som mord, lemlästning eller att bryta

tings- eller kyrkofriden, nämligen med landsförvisning och fredlöshet. Från senmedeltid fram till 1779 var straffet för våldtäkt döden.

Både våldtäktsbegreppet och straffen har ändrats många gånger genom historien. Karin Hassan Janssons doktorsavhandling, Kvinnofrid – Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600 -1800, visar att våldtäkt i början av 1600-talet i högre grad sågs som ett brott mot kvinnans ära och att det var lättare att få förövare fällda för brottet då jämfört med senare hälften av 1700-talet. Detta påvisas bland annat genom att skulden för brottet kunde lösas genom förlikning eller giftermål i början av perioden.

Senare växlar synen på våldtäkt så att det framför allt ses som ett brott mot kvinnans fysiska kropp och inte hennes ära och heder. Det liknar mer den syn som finns gällande våldsbrott i dagens samhälle. Kyrkan hade också ett stort inflytande över sexlagarna och var kraftigt emot all form av sex som inte skedde inom äktenskapet med det uttryckliga syftet att skaffa barn. Ett tecken på kyrkans inflytande är straffen för otrohet. Under 1700-talet hotas såväl gärningsmannen som den våldtagna av straff för så kallat lönskaläge, det vill säga att ha sex utom äktenskapet. Om någon av parterna var gift kallades brottet hor (enkelt hor om en var gift, dubbelt hor om båda var gifta) och bestraffades med döden fram till 1779. En annan anledning till att samhället var så mycket emot sex utom äktenskapet handlade om hur barn ärvde sina föräldrars tillgångar. Om det fanns barn utanför äktenskapet kunde detta bli komplicerat och skadligt för samhället.

Idag utgår samhällets lagstiftning ifrån individens rättigheter som de uttrycks i till exempel FN:s Allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna och Barnkonventionen. De som utreder och dömer (polis, åklagare och domstolar) får inte lägga någon vikt vid offrets klädsel, beteende eller vanor. Ett brott är ett brott oavsett om den utsatta haft sexuellt utmanande kläder eller beteende. Så har det inte alltid varit. Tidigare var det vanligt att domen mildrades om offret exempelvis hade följt med hem från krogen, åkt med i en så kallad raggabil (där många ansåg att det var underförstått att det kunde leda till sex) eller genom att klädsel eller beteende varit sexuellt utmanande. Offren fick alltså en del av skulden för att brottet hade skett. En annan aspekt som hade betydelse var ifall brottet skedde inom äktenskapet och det dröjde fram till 1965 innan våldtäkt inom äktenskapet betraktades som just våldtäkt.

BILAGA 2 – LÄNKAR

STATISTIK OCH SEX

- Om statistikens betydelse i samhället: http://www.scb.se/sv/_Om-SCB/Ditt-svar-gor-skillnad/Statistiken-ar-en-forutsattning-for-demokratin/#
- Om att tolka statistik: <http://www.brottsrummet.se/sv/tolka-statistik>
- Enkelt och kort om sexualbrott: <http://www.brottsrummet.se/sv/sexualbrott>
- Om Sexualbrott: http://sv.wikipedia.org/wiki/Sexualbrott_i_Sverige
- Om mörkertal: <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/morkertal-och-dold-brottslighet.html>
- Statistik om ungdomar och sexualitet: <http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/15011/ungdomsbarometern-140221-final.pdf>
- Unga, Internet och sex: <http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/ff80808123b7bc870123b7eb92f10004/SemigUngaomsexochinternet.pdf>
- Nationella trygghetsutredningen: https://bra.se/download/18.35c681d4143337cb-6b29e9/1395068368052/2013_1_NTU_2013.pdf
- Om brott och statistik: <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/statistik/anmalda-brott.html>
- Om våldtäkter i Sverige utomlands: <http://www.bbc.com/news/magazine-19592372>

JURIDIK OCH SEX

- Om sexköp: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/anmalda-sexkop-har-fordubblats/>
- Om killar som säljer sex: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/fler-pojkar-an-flickor-saljer-sex_435659.svd
- Brottsbalken kapitel 6 – Sexualbrott: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svensk-forfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/#K6
- Se till exempel regeringens proposition 2004/05:45, s 116 eller SOU 2010:71.

HISTORISKT OM SEX

- Om landskapslagarnas bestämmelser om sex: <http://www.direktpress.se/uppsalatidningen/Arkiv/Artiklar/2010/12/Dyrt-att-smatafsa-pa-medeltiden/>
- Historiskt om sexualitet och vissa sexualbrott: <http://fof.se/tidning/2003/4/den-sexuella-laggenings-fodelse>
- Alsnö stadga (medeltida lagtext) http://sv.wikipedia.org/wiki/Alsn%C3%B6_stadga
- Om sexualitet historiskt: http://www.historisktidskrift.se/fulltext/2004-4/pdf/HT_2004-4_662-668_liliequist.pdf
- Om sexualitet historiskt: <http://blog.svd.se/historia/2012/01/08/nar-otrohet-var-belagt-med-dodsstraff/>
- Om våldtäkter historiskt: Löhr, Jeanette, Våldtäktsbrotten över tiden. <http://epubl.ltu.se/1402-1773/2010/176/LTU-CUPP-10176-SE.pdf>
- Tidslinje över sexualitet i Sverige: <http://www.rfsu.se/sv/Om-RFSU/RFSUs-historia/Viktiga-artal-och-reformer/>

BAKGRUND

Vill du?

SEXUALITET OCH ÖMSESIDIGHET

Syftet med detta material är att främja en ömsesidig sexualitet – eller, annorlunda uttryckt, förebygga övergrepp och sexuellt våld. RFSU:s grundsyn är att all sexualitet ska bygga på samtycke och ömsesidighet. Så länge sex är ömsesidigt finns det inte sexuella praktiker som är bättre än några andra.

De flesta har både positiva och negativa erfarenheter av sex. Vi vet från undersökningar om ungas sexualvanor att de allra flesta beskriver det senaste sextillfället som ”positivt” och ”upphetsande”. Samtidigt har många erfarenhet av sexuella övergrepp och sex mot sin vilja – tjejer mer än killar, hbtq-personer mer än heterosexuella cispersoner (cisperson är en person vars juridiska och biologiska kön, könsidentitet och könsuttryck är samma och följer förväntade könsnormer). En utgångspunkt för *Vill du?* är att visa både positiva och negativa teman kopplat till sexualitet. Vi gör det genom att fokusera på kommunikation och ömsesidighet i praktiken, och lyfta frågor kring hur man kan visa vad man vill och framför allt hur man kan veta vad någon annan vill.

MASKULINITET OCH SEXUELLT VÅLD

En viktig del av det förebyggande arbetet är att kritiskt granska normer kring maskulinitet. **Siffror** från BRÅ visar att av alla lagförda sexualbrott är 98 procent av gärningspersonerna män. Både svensk och internationell forskning visar på en tydlig koppling mellan mäns attityder kring jämställdhet och deras våldsutövande. **Studier** av bland andra Myndigheten för Ungdoms- och Civilsamhällesfrågor (**MUCF**) visar att normer för kön är centralt när unga killar utövar våld. Den som har stereotypa uppfattningar om maskulinitet och femininitet utövar mer våld. Ett brett arbete kring genus och normer är därför en viktig del av det våldsförebyggande arbetet.

Samtidigt visar **forskning** att 99 procent av ungdomarna (tjejer såväl som killar) tar avstånd från att ”tvinga eller försöka tvinga någon till sexuella handlingar”. En slutsats man skulle kunna dra är att unga generellt sett har bra värderingar kring sexualitet,

men att vi behöver arbeta mer med hur vi kan omsätta värderingarna i praktiken. Det är därför viktigt att vi i det förebyggande arbetet inte bara fokuserar på sexualbrott utan även på det som brukar kallas gråzoner – det som ligger mellan ömsesidighet och övergrepp. I det arbetet är det grundläggande att prata om maskulinitet och hur vi ser på killars och tjejers sexualitet. Hur ser utrymmet för killar och tjejer ut? Hur förväntas killar och tjejer vara och agera? Om vi till exempel ser killar som driftstyrda – hur påverkar det hur vi tänker kring ansvarstagande och förmågan att känna av vad den andra vill? Och inte minst – på vilket sätt kan dessa normer vara ett hinder för en ömsesidig sexualitet?

I diskussionsövningarna till filmerna har vi velat lägga fokus på hur man kan söka samtycke, eller kolla av vad den andra vill. Ansvaret måste ligga på initiativtagaren, inte på att någon annan ska säga ja eller nej.

NÅGRA PRAKTISKA TIPS OCH FÖRHÅLLNINGSSÄTT

- **Tänk på att det finns olika erfarenheter i gruppen, och olika mycket erfarenhet. Det är viktigt att inte förutsätta att alla är heterosexuella.**
- **Förutsätt inte att alla vill ha sex/har haft sex. Nyckelord är "om":**
"Om någon vill göra det här, hur kan den göra då?"
- **Prata gärna utifrån fiktiva berättelser och använd tredje person**
– det ger möjlighet till samtal utan att behöva prata om sig själv.

FÖR DIG SOM VILL LÄSA MER

- **Unga och våld (MUCF)**
- **Hjältar och monster. Samhällsvetenskapliga perspektiv på män och våld (MUCF)**
- **Grupper, maskulinitet och våld (MUCF)**
- **UngKAB 09. Kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga (GU)**
- **Ungdomsbarometern 2014. (Folkhälsomyndigheten)**
- **Hon hen han (MUCF)**
- **Diskriminerad, trakasserad, kränkt? (Skolverket)**
- **Se mig! Unga om sex och internet (MUCF)**
- **Att arbeta med sexuella trakasserier i skolan (RFSU)**
- **Andra män - maskulinitet normskapande och jämställdhet.**

L Gottzén och R Jonsson (red.), Gleerups förlag 2012